

OILADA OTA- ONA VA FARZAND MUNOSABATLARINING IJTIMOY PSIXOLOGIK MUAMMOLARI

O'rmonov To'liqinjon Kimsanovich

Farg'ona Davlat Universiteti

1-Kurs Magistranti

Annotatsiya

Maqolada bola rivojlanishida otalar va onalar tasirini farqlashni taxlil qilishda otalarning turli yoshdagi bolalar bilan o'zaro xamkorlik hususiyatlarini o'rganish muximligi yoritilgan . Bundan tashqari maqolada oila bo'yicha olib borilgan xorij psixolog olimlarining ilmiy tadqiqot ishlari bayon etilgan .

Kalit so'zlar : oila , bola , farzand , munosabat , tadqiqot . ilmiy izlanish , ota , ona , qobiliyat .

Ota va ona tamonidan bolaga munosabatdagi farqlar ko'p tadqiqotchilar e'tiborini jalb etgan. E.Fromm sevgining turli shaxslarni jaxl qilayotib onalik va otalik sevgilarining farqlari haqida yozadi. Uning fikrich otalik sevgisi onalik sevgisiga nisbatan "talabchan" bo'lib unga yetishish uchun bola xizmat qilish kerak. Otalik sevgisi tug'ma bo'lmaydi balki bolaning ilk yoshlarida shakillanadi. Otaning muxabbatiga sazavor bo'lish uchun bola muayyan ijtimoiy talablarga va otaning qo'yishlaricha qobilyatlari, yutuqlari, muoffaqiyatlari bilan mos kelishi zarur. Muxabbat muoffaqiyatli va yaxshi xulq-atvor uchun go'yoki mukofot bo'lib xizmat bqiladi. Bolada o'sha uchun naslni davom etirish imkoniyati aks etadi, chunki an'anaviy no'rmalarga mos ravishda erkin merosxo'r nasl davomchisi, an'analar va hotirasining asrovchisi sifatida tarbiyalanishi shart. Shunday qilib oila ijtimoiy nazariy funksiyasini bajaradi va talablar intizom va sanksiyalar (ko'riladigan choralar) soxibi hisoblanadi. Onaning muxabbati oilanikiga qarshi olaroq shajarasidir.

A.Adlerning tasavvurlariga ko'ra onaning tarbiyadagi ro'li ijtimoiy kompanentlik (saloxiyat)ni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni rag'batlatirishdan iborat . Agar ona bolaga insoniy muxabbatni ijtimoiyligini xis qilish imkonini bersa, ota bolaga insoniy jamiyatga yo'l yotqizadi. Ota bolalar uchun dunyo, maxaliy texnika xaqida bilish manbai hisoblanadi, ularda ijtimoiy foydali maqsadlar va ideallarni shakillanishiga ularning professional oristatsiyasiga yordam beradi. Onalik muxabbati qabul qilish imkoniyatini tamillasa, ota g'amxo'rliqi qaytarishga undaydi. U xam bu xam shaxs rivoji uchun zarur . Bola rivojlanishida otalar va onalar ta'sirini farqlashni taxlil qilishda otalarning turli yoshdagi bolalar bilan o'zaro xamkorlik hususiyatlarini o'rganish muximdir. Adabiyotda ko'pincha ijtimoiy deprivatsiyaning bolaga chaqaloqlik davrida salbiy tasiri ko'rsatiladi. Bunga an'anaviy tarzda belgilanadiki bolaga ona bilan muloqot zarur, ota bo'lsa u faqat onano almashtirgan xolatdagina tilga olinadi.

Ammo xozirgi davrda psixoliklar tamonidan paterial deprivatsiya vaziyatlari yaxshi o'rganilgan. Bu xolatlarda ota jismonan ishtirok etsada, ammo bola rivojlanishida tarbiyalochi yoki rag'batlantiruvchi munosabatida yoki xarkatsiz yoki nuqsonli (buzuq) xarakat qiladi. Bunday oilalarda odatda ro'llar inversiyasi(o'rin almashishi) kuzatiladi, bu yerda qat'iy obro'ni ona ifodalaydi. Onaning ustunligi va otaning qabul qilmasligi oqibatida bolaning ota-onalar madellari bilan ijobiy identifikatsiyasi buziladi. Otalikning buzilgan madelini keyinchalik avlodlarga trasilatsiya (o'tkazish) xavfi tug'ildi. Chaqaloqni hayotini birinchi kunlardanoq kantakt o'rnatishi muommosi xorij psixologlari tamonidan yaxshi o'rganilgan. Margaret Rodxolm tadqiqotlarida otalar ona qornini yorib olingan bolalar bilan taxminan 15 daqiqa davomida kantakt qilish imkonini olganlar va bunda ularga bolani qo'lda ushlab turish, u bilan gaplashish, bolani qo'llari oyoqlarni silashni taklif qilishgan. Xuddi otalarning onalardek erta

boshlangan kantakti keyingi o'zaro xamkorlikka tasir qiladi. Bunday otalar faolroq bo'lib qolishadi, bolalar extiyojlarni osonroq tushuna boshlaydi, bolalar bilan kantakt qilganda ko'proq ijobiy emo'tsiyalarni xis qila boshlashadi.

Aytishadiki tug'ilish (tug'ish) jarayonida ishtirok etgan otalar amalda bolaga darhol bog'lanib qolishadi, ematsional ko'tarinkilik, g'urur xis qilishadi, o'z nazarida o'sganday bo'lishadi qator tatqiqotlarda aniqlanishicha bunday otalar o'z bolalariga ancha kuchli bog'lanib qolshadi, ular to'g'risida ancha g'amxo'rlik qilishadi – bolani tug'ilganidan bir necha kun keyin ko'rgan otalarga qaraganda. Tug'ish jarayonida ishtirok etish, birgalikdagi kechinmalar otalarning o'z xotinlariga kuchliroq bog'laydi, er va xotin o'rtasida umumiylik xissini mustaxkamlaydi. Bu kerak, chunki bu xis onaning qiziqish markazini yangi tug'ilgan chaqaloq egallaganda ko'pincha susayadi.

Psixologik tatqiqotlar natijalariga qaraganda otalari ular tug'ilgadayoq parvarish qilinishni boshlagan chaqaloqlar aqliy va jismoniy taraqqiyotda yuqoriroq darajani ko'rsatishadi, ematsional jixatdan raxmdilroq, ko'ngilchanroq, bo'lib o'sishadi. Er-xotin o'rtasida nizolar kam bo'ladi, ularga maqsadlarning birinchi va bola tarbiyasi masalalarida qaror qabul qilishda yaqinlik kuzatiladi.

Otalarning chaqaloq bolalar bilan o'zaro xamkorligini o'rganish natijasida aniqlandiki bola xaqida g'amxo'rlik qilishda faol ishtirok etishga intiluvchi otalarning chaqaloqlarga munosabati onalarnikidan farq qilar ekan. Otalar ko'proq chaqaloq bilan o'ynaydi onalar esa ularni odatda yo'rgaklashadi, cho'miltirishadi, to'ydirishadi. Hatto bolaga qarayotganda xam otalar buni o'yinga aylantirishni afzal ko'rishadi.

Otalar bolalar bilan onalarga nisbatan boshqacha o'ynaydilar otalar bolalarni ko'proq g'ayratli jismoniy rivojlantiruvchi o'yinlarga moyil ular bolalarni osmonga otishadi, ularni oyoq qo'llarini xarakatlantirishadi, aylantirishadi, oyoqlarida tebratishadi, silashadi, qo'llarida ehtiyotkorlik bilan ko'tarishadi, oyoqlarida yelkalarida sayr qildirishadi onalar esa kichkintoylariga ehtiyotkorroq munosabatda bo'lishadi, muloyim suhbatlashishadi, silashadi, qo'llarida ehtiyotkorlik bilan ko'tarishadi. Qiziq ilk yoshidanoq chaqaloqlar onasini ko'riboq ularga intilishadi, qoshlarini ko'tarib xuddi "dadam keldi endi o'ynaymiz" deganday kutishadi. Bir eksprement davomida kichkintoylar o'zlariga sherik tanlash imkoniyati berilganda odatda otalarini afzal ko'rishdi. Taxmin qilinishicha bu afzal ko'rishni otalar bilan o'ynashda ko'proq xarakat qilish bilan izoxlash mumkun.

Bola bilan ota va onaning o'yinlari har hil funksiyalarga ega. Bolani parvarish qiladigan va unga xavsizlik va iliqlik xis-tuyg'usini beradigan ona bilan o'ynaydigan bola matorikasini rivojlantiradi, atrof muxitni o'zgarishini o'z gavda(badan)sini o'zlashtirish imkonini beradiki bu bola intellektual rivojlanishining muxim sharti xisoblanadi.

Bolalari bilan chaqaloqlik yoshida kuchli emotsional aloqalar o'rnatilgan ota-onalar keyinchalik o'zlarining o'sayotgan farzandlarining o'zgarayotgan extiyojlarin va qiziqishlariga sezgirroq bo'lishadi. Bunday otalarning o'z bolalariga tasiri ko'proq bo'ladi. Bolalar ularning gaplariga kirishadi ularning fikrlashlarini xisobga olishadi, o'g'illar o'zaro munosabatlar har tamonlama iliq bo'lgan otalariga o'xshashni xoxlaydilar.

Tarbiyaning ota va onaa uslublariga taqqoslaganda isbotlandiki, otaning avtoritarligi aqliy xarakteristikalariga ijobiy tasir ko'rsatsa onaning avtoritarligi salbiy tasir ko'rsatar ekan. Shunday qilib ota tamonidan bo'lgan tasir ona tomonidan bo'lgan tasirdan farq qiladi. Bu bola tarbiyasida ota va onaning tegishli bo'lgan ijtimoiy-madaniy ro'llari bilan bog'liq. Tarixan otalik institutining shakllanishini hususiy mulkchilikni paydo bo'lishi bilan bog'lashadi – mulkni o'g'illardasn biri merosxor sifatida qabul qilishiday tabiiy zaruriyat paydo bo'lgan. Shunday jamiyat an'analarini asro'vchi sifatida erkakka ayollar va bolalarni taminlash funksiyasi mustaxkamlangan. Erkakning ota-

onalik xulq atvori o'z moxiyatiga ko'ra ijtimoiy bo'lgani uchun u o'rganishga bog'liq va maxsus ijtimoiy shart sharoitlarsiz oson yo'qotilishi mumkin. Ona ro'li esa undan farqli ravishda onalik instinkiga asoslangan. Undan tashqari ota ro'lining psixologik mazmuni ko'p tamondan erkakning xususiy ijtimoiylashuv tajribasiga, u o'sgan oilada otalikning qanday mo'deli namoish etganiga bog'liq.

Yaqin vaqtgacha otalikning eng tarqalgan mo'deli bo'lib an'anaviy mo'del xisoblanardi. Bu mo'delda ota boquvchi, hokimyat ramzi, oliy ijtimoiy instansiya, maqsad qilish uchun namuna oiladan tashqari ijtimoiy xayotda bevosita ustoz-murabiy. Otalik ro'li o'ziga eng avvalo o'g'il tarbiyasi mas'uliyati nazarda tutilgan. An'anaviy jamiyatda otalar mexnat hammaning ko'z oldida bo'lgan, bu esa ota obro'sining asosi edi. Ota-oila boshlig'i muxim qarorlarni qabul qiluvchi maslahatchi rahbar, chunki oila a'zolaridan u eng uddaburon tajribali xabardor. Otalikning ushbu mo'deli u yoki bu shaklda hozirgacha xo'jalik faoliyatning an'anaviy turlari saqlanib qolgan jamiyatda hozir xam uchray turadi. Oxirgi paytda publisistikada va oilaviy axborot vositalarida ota ro'lining an'anaviy va zamonaviy tushunishga bog'liq masalalar ko'proq munozaraga sabab bo'lyapdi, "oila barbot bo'lganligi" "oila obro'sining yo'qolganligi" bola tarbiyasiga onaning ustunligi haqida afsonalar paydo bo'lyapdi. Hozirgi otalar xususiyatlarini tushunish uchun jamiyatda va madaniyatda oila bo'yicha sodir bo'lgan o'zgarishlarni ko'rib chiqish zarur.

Oila bilan bog'liq o'zgarishlar 1960-yillardan ayollarning mexnat va kasbiy bantligi keskin o'sishi ro'y berganda boshlandi. Bu ularning hayotiy strategiyalari va oiladagi mavqeyini o'zgarishiga olib keladi. Agar ilgari ayol iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan oila boquvchisi va boshlig'i erga qaram bo'lsa endi ko'pincha oilalarda moddiy taminlash uchun javobgarlik ro'lini ishlab chiqarish va professional kareraga (o'sishda) erkaklar bilan raqobat olib borayotgan ayollar o'z zimmasiga olyapdi. Bunga ayollar ko'p vaqtini oiladan tashqarida o'tkazishadi, er xotinlar oilada esa nafaqat uyda yumishlarni balki tarbiyaviy funksiyalari xam taqoslash masalasi paydo bo'ladi. Femenizatsiya o'sishiga bog'liq gener ro'llarga yangicha nigox otalik institutiga xam tasir ko'rsatadi an'anaviy modelda otaning ro'li (ayniqasabolaning ilk yoshlarida) ko'proq yodamchi sifatidako'riladi ammo 80-yillarda Yevropa va AQSh sotsiologlari va psixologlari "erkakning yoni obrazi"ni belgilanadikinu ko'p jihatdan an'anaviy qarama-qarshi edi. Farqlar eng avvalo kichkina bolalarga munosabatda ifodalashadi: otalikning yangi modeli bolani parvarishlash, g'amxorlik qilish bola bilan emotsional kontaktga kira olishi nazarda tutiladi. Otalikning zamonaviy modelini paydo bo'lishini jamiyatdagi demokratik gumonistik tendensiyalar bilan bog'lash er-xotinning oiladagi huquq va vazifalari taqsimlashdagi teg xusuqlik bilan bog'lashadi. Zamonaviy oilada ota va ona teng huquqli sheriklar sifatli sifatida ifodalangan. Psixologlar nuqtai nazaridan muvaffaqiyatli otalik bola tarbiyasida faol ishtirok etish bola saboqlariga qiqish va u bilan ko'p muloqot qilish bilan xarakterlaydi. Odatda bunday otalarning qat'iy qo'lligi unchalik emas, "toza erkakcha" sifatlarini ko'rsatadigan "toza erkakcha" sifatlarini namoyon etuvchi otalar juda talabchan va qattiqqo'l ota-onalar bo'ysunishadiyu ammo kundalik tashvishlari ular xotinlari zimmasiga yuklashga moyil.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

- 1.E.G'oziyev "Umumiy psixologiya" 2014 y
2. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi" 2014 yil
- 3.ИСАКОВА М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) //СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий". – №. 8. – С. 45-52.

-
4. ИСАКОВА, МУЪАЗАМ ТУЛКИНОВНА. "СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН)." СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью "Центр инновационных технологий" 8: 45-52.
- 5/. ИСАКОВА, М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН). СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью "Центр инновационных технологий", (8), 45-52.